

FERRAN SÁNCHEZ AGUSTÍ

La Guerra Civil al Montsec

Alòs de Balaguer – Artesa de Segre – Foradada – Cubells
La Sentiu de Sió – Llimiana – Sant Salvador de Toló
Vall de Meià – Vall de Montsec

Aquesta obra és un llibre obert. Per comentar, criticar, rectificar o suggerir tot allò que hom estimi oportú amb l'objectiu d'afavorir un apropament més feient al seu contingut parcial o total, el lector es pot dirigir epistolament a l'autor: Ferran Sánchez Agustí, plaça Major 3, 25735 Vilanova de Meià (Lleida).

© del text: Ferran Sánchez Agustí, 2014
© de les imatges: els seus autors o arxius, 2015
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2015
C/ Sant Salvador, 8 — 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2015

DL L 664-2015

ISBN: 978-84-9975-626-4

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL

bobala@bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

CAPÍTOL 1
ALÒS DE BALAGUER
(650 habitants)

El 14 de gener de 1934 hi va haver eleccions municipals: ERC, 83 vots - 4 escons; LC, 75 vots - 2 escons; Grup de Defensa, 75 vots - 0 escons.

El 19 de febrer de 1936 hi va haver eleccions generals, 160 vots el Front d'Esquerres; 53 vots, el Front d'Ordre, i 29 vots Daniel Riu Periquet-PRR.

L'alcalde (13 d'octubre de 1934 - 15 d'octubre de 1936) Miquel Rosell Pedra, finat als vuitanta-quatre anys el 1962 i amb residència al carrer Sant Antoni, 35, era cap local d'ERC, mitger de Josep Serra (Barcelona). La seva esposa era Antònia Baella i tenien quatre fills mobilitzats, el Joan, el Fernando (1915-2007) —pres al Front d'Aragó—, veí de Barcelona, l'Antonio (1918-2008), aveïnat a Palau de Noguera, i el Miquel (1919), que era veí de Figuerola d'Orcau —camp de concentració San Pedro de Cardeña (Burgos).

En reconstituir-se l'Ajuntament a partir del *push* feixista del "18 de Julio" Miquel Rosell va apartar els regidors de la LC, Antonio Guillaumet Español, mort als noranta-un anys el 1987, i Francisco Guillaumet Solé "Fuster", finat als cinquanta-set anys el 1946, i els va substituir per Jacint Serentill Bertran (ERC) i Josep M. Coma Aran (PSUC), forces components del Front Popular-Front d'Esquerres.¹

Va organitzar el Tribunal de Justícia Popular el 6 de setembre de 1936. Assenyalava la quota i recaptava les derrames veïnals de la contribució en metàl·lic a la guerra, pressionava aquells que es resistien a pagar amb

1. Els Decrets 09/10/36 i 12/10/36 van dissoldre els Comitès. En pobles inferiors als cinc mil habitants es van formar consells (ajuntaments) fins un màxim d'11 consellers (regidors) —designats pels grups locals de les forces components del Front Popular— que votaven el ciutadà batlle i es repartien les carteres normalment amb aquesta proporcionalitat de 3 ERC, 3 CNT, 2 UGT-PSUC, 1 POUM, 1 ACR i 1 UR. S'explica així algun canvi d'adscripció, l'absència de representants de les tres forces minoritàries del Front Popular a la majoria de consells i la incorporació de CNT que, si bé no va formar part del Front Popular, li havia donat suport electoral. Per treballar en qualsevol obra o fàbrica era obligatòria l'afiliació a CNT o UGT. El PSUC naixia l'octubre de 1936 fusionats el PCC, PCP, USC, PSOE i un sector d'EC.

carregar-los en un camió i enviar-los i, a més, va donar als soldats rojos dos rucs i aviram. Fou condemnat a dotze anys i un dia el 1942 en consell de guerra presidit per Francisco Casanovas Molins (Almacelles, 1900-Lleida, 1976), capità d'Infanteria i delegat provincial d'assegurances La Vasconavarra, extingí pena el 9 de maig del 1951.

Sofrí presó cinc anys menys un dia, dels seixanta-un als seixanta-sis anys, concretament del 23 de gener de 1939 al 21 de gener de 1944, data en què va sortir amb la condicional per haver estat “de filiación izquierdista con anterioridad al Movimiento Nacional, al iniciarse éste desempeñó el cargo de alcalde del pueblo de su residencia continuando en dicho cargo no obstante la constitución del comité del que no formó parte el procesado. Durante su mandato tuvo lugar la destrucción de la Iglesia en cuyo hecho se obligó a intervenir a todo el pueblo, presenciando el procesado dicha quema sin que hiciese nada para impedirla, también se impusieron multas a las personas de orden como impuesto de guerra, haciéndose el procesado cargo del importe de los mismos”.

Va emprendre amb lògica prudència el camí de l'ocultació Pere Gambandé Lladós “Quan”, finat als setanta-dos anys el 1949, perquè van atribuir-li “propósitos macabros que no llegaron a tener efectividad”. La seva esposa era Júlia Solé i els seu fills, Victorina, Delfí, Gabriel i Antonio —mort en defensa de la República. Fou conseller i alcalde d'ERC (27 de gener de 1937 – 14 de maig de 1938).

Domingo Baella Giró, de quaranta-cinc anys, fill de català i de francesa i nascut gal, treballà d'agutzil, de pintor i de pagès. Deixà aquí el pare ancià i s'exilià amb la dona i les dues filles de divuit anys i catorze anys perquè tenia por de quedar-se, ja que no havia fet el servei militar espanyol ni el francès i, a més, havia estat regidor, enterramorts, ordenança del Tribunal de Justícia Popular local i peó carter a més de conseller del PSUC “perjudicando en cuanto pudo a las personas de derecha”. Van expropriar-li un bancal.

Pere Berengué Guimó va morir el 1982 a Barcelona als setanta-vuit anys, casat amb Assumpció Lladós i residència a Església, 7. Va ser vaquer i el van condemnar a dotze anys i un dia per haver format part del Comitè, per ser conseller del PSUC, vocal del Tribunal de Justícia Popular, per participar en la crema de l'arxiu, casa rectoral, esglésies de Sant Feliu i Sant Sebastià i dedicar-se a cultivar terres alienes com les de Pere Feliu Esteve, requisades per l'Ajuntament. Va aprovar el Catecisme i treballà en la neteja i reconstrucció de Lleida fins accedir a la condicional el 10 de desembre de 1942. I va arribar a la definitiva el 17 de juliol de 1951.

Miquel Baella Puigarnau “Perejan”, mort als setanta-nou anys el 1957, era viudo de Maria Serés, filla Alexandrina, i vivien a Farreria, 13. Era conseller d'ERC i alcalde del PSUC (15 d'octubre de 1936 – 27 de gener de 1937). Fou condemnat a vint anys, abaixats a dotze, i un dia el 1942, pres a Lleida (10 de maig de 1939 – 5 de gener de 1940) i posat en llibertat condicional a Barcelona el 6 d'agost de 1942.

Josep M. Coma Aran, de quaranta-un anys, casat amb Maria Rigola, amb la qual va tenir quatre fills, vivien al carrer Major, 1, i era pintor. Va donar als soldats una taula d'escriptori, una de cuina, un llit, un somier i un matalàs. Per auxili a la rebel·lió, per haver presidit un temps el Comitè i per haver estat conseller del PSUC, "individuo peligroso", d'una condemna de nou anys va estar reclòs (27 de març de 1939 – 4 de març de 1942).

Daniel Gesé Serés, mort als quaranta anys el 1952, vivia a Sant Antoni 4 amb la seva dona Teresa Olives i els seus fills Joan i Francisco. Va ser tercer tinent d'alcalde per la CNT, per haver signat, com altres, l'acta de municipalització del molí i de la central elèctrica (Restaurant del Molí), inclosa la xarxa distribuïdora de flux (DOG, 18/12/36), malgrat ser una actuació emparada pel Decret 05/08/36 (DOG, 07/08/1936), va ser detingut el 28 de juliol de 1939, condemnat a sis anys i un dia i alliberat el 17 de juliol de 1942.

Josep Riasol Caminal "Pereferrer", de quaranta anys, casat amb Concepció Granja i tingueren quatre fills. Fou dirigent del Front Popular, vocal del Comitè, del Sindicat Agrícola i conseller del PSUC. Va entregar als soldats rojos un carro amb vela, de Pere Feliu Esteve en confiscà la casa per convertir-la en seu del PSUC, s'apropià de fruits, roba, llenya que portava a vendre a Artesa i va fer un camí des d'una finca seva a la del veí comissat ensorrant una paret. El van detenir (28 de juliol de 1939), el van condemnar a sis anys i un dia i va sortir en llibertat condicional el 21 de juny de 1940. Va treballar a les obres del Pont Nou de Balaguer. Signà una declaració jurada sobre la vigilància atenuada dirigida al director de la Presó de Lleida, "1º: Trabajo por cuenta propia. 2º: No frecuento establecimientos públicos nomás por el interés en el trabajo para el sostenimiento de la familia. 3º: Cumplo las órdenes religiosas como es debido. 4º: Estoy al lado de las autoridades por todo lo que sea necesario (1 de setembre de 1943)".

Combatents

Pere Aran Durany (1916-1993) era sastre i voluntari des de juliol de 1936, tancat al camp de concentració d'Albatera (Alacant).

Josep Baella Guàrdia (1916-1990), veí de Cerdanyola i finat a Sabadell, estava casat amb Dominica Isanta i van tenir quatre fills. Penà al Batallón de Trabajadores nº 146 de Tetuán.

Antoni i Miquel Buireu Pedra, interns al camp de concentració de Burgo de Osma (Soria).

Joan Calveres Guàrdia (1916-1980).

Josep, tipògraf, i Joan Durany Durany (1919-2010) vivien a Farreria, 7, internat al camp de concentració de Santa María de Oia (Pontevedra).

Mariano (1912-1999) i Joan Durany Sabaté (1915-1998), enterrat a Montjuïc, pres al Seminari Vell (Lleida).

Josep Eroles Isanta, vivia a Farreria, 17, mort de xoc traumàtic als seixanta-cinc anys el 1975 (enginyers).

Miquel Muixí Castany (1915-1980) intern al camp de concentració de Castropol (Astúries).

Miquel Pedra Trepà (1908-1997).

Joan Poch Serentill (1913-2005), vivia al carrer Major, 2, de Foradada i va morir a Barcelona.

Francisco Roma Guàrdia (1916-2005), vivia al carrer Nou, 5, i va morir a Balaguer. Va estar pres al camp de concentració Los Valles (Sagunto).

Josep Sabaté Calveres (1916-2000) amb domicili al carrer Major, 12, va morir a Sant Cugat del Vallès.

Laureano Sala Trepà, inhumat a Baldomar morí de tuberculosi als vint-i-cinc anys el 1943.

Miquel Serés Solé, pres al Batallón de Trabajadores nº 15.

Alexandre i Leandre Solé Galceran (Madrid).

Enric Subirats Domènech (Bitem, 1904-Lleida, 1975).

Antonio Terré Pedra pres al camp de concentració de Corbán (Santander).

Francisco Trepà Trepà (1920-2003) dels Afores de Butsènit, va morir a Lleida. Quan tornà de l'exili fou empresonat un temps a Figueres i Llars Mundet (Barcelona).

* * *

Francisco Calveres Guàrdia (1919-2005), enterrat a Rubió. Formà part de l'Artillería de la Costa (Cádiz).

Josep Doll Companys, consejero local del Movimiento el 1970 i Joan Bui-reu Pedra (1910-1975), del Batallón Flandes Victoria, Infantería de Montaña.

Josep Escolà Palau (1909-1996), Miquel Guàrdia Solé (1914-1943) i Josep Pedra Trepà, Infantería.

Josep Guillaumet Sarradell (1918-2001), amb domicili a la plaça Major, 1, era secretari municipal d'Alòs i de Vilanova de Meià. Formà part de la IV^a de Navarra, Batallón de San Marcial nº22 (Bilbao).

Francisco Llera Lladós (1918-1994), aveïnat a Mollerussa, va morir a Lleida i fou inhumat a Linyola. Va formar part del Terç Verge de Montserrat, caserna Jaime I, prop de la Ciutadella (Barcelona).

Josep Llera Lladós i Ricardo Guàrdia Solé (1919-1951) formaren part del 4° Batallón Montaña Cecilia nº8 (Pamplona).

Pere Pedra Reig (1915-1991) era de Ingenieros de Levante (València).

Salvador Pijuan Castellà (1915-2009) vivia a Maria Anzizu, 8, Artesa de Segre.

Josep Pujol Viladrich (1915-2000) vivia a Sant Jaume, 6, Camarasa.

Miquel Roma Chimó (1918-1990), Batallón de Trabajadores nº171 d'Alsásua (Navarra).

Josep Terré Pedra "Gris" (1910-2001) i residia al carrer Major, 14.

Josep Trepapat Durany (1916-2003) amb domicili a Sant Antoni, 10, Ferrocarrils de Barcelona.

Salvador Ribalta Pijuan, nat a Seró i mort als trenta-quatre anys d'una embòlia el 1941. La seva esposa era Felicitat Pijuan, tenien un fill, l'Enric. Ja estava en zona nacional quan havia de ser mobilitzat i va estar al Batallón de Trabajadores nº100 (28 de juliol de 1938 – 3 de juny de 1939).

Encartats sense condemna

Sembla que eren més de missa a Alòs la gent d'esquerra que la de dreta. Els uns anaven al cafè de Dalt, els altres al cafè de Baix, a cal Fraret i el bar del Sindicat Agrícola Catòlic Sant Josep (plaça Martí Galceran). És el cas de Jacint Serentill Bertran, de quaranta anys, casat amb Rosa Porta, tenien tres fills de vuit, cinc anys, i dos mesos. Era catòlic, regidor d'ERC i, després, conseller del PSUC l'octubre de 1936, dipositari del Sindicat Agrícola.

Va donar als militars republicans la somera, 35 kg de mongetes i va pretendre sense massa èxit que tots els productes agrícoles locals es comprassin o comercialitzessin a través d'aquell sindicat "creado por los rojos en forma comunista". Però no era persona d'ideologia marxista ni cotitzà ni milità al partit dels comunistes catalans, va acceptar el càrrec solament per enfrontar-se "a la corriente de anarquía exterminadora existente en esta zona roja por la multitud de desalmados que, animados con toda clase de pertrechos de guerra, eran dueños de vidas y haciendas". Arribà el sobreseïment el 5 de juliol de 1945.

No patí condemna perquè va dir molt al seu favor que hagués amagat el quinto Antonio Rosell Jubany, de Vilanova de la Barca, i Francisco Homs Tribó, de trenta-dos anys, fill de Vallfogona i veí de Bellcaire, emboscat (30 de setembre de 1938-28 de desembre de 1938), desertor de la 153 BM (30 D), acantonada des del 19 d'abril entre Baldomar i Artesa. I per quatre declaracions jurades en el sentit que "era elemento moderado y persona cumplidora de todos sus compromisos" de l'alcalde Josep Guàrdia Aran (1896-1970), Antonio Guillaumet Español, cap local de FET-JONS, el jutge Josep Llera Domingo "Carnisser" i el veí Miquel Muixí Vila, el 14 de febrer de 1940.

Un aval amb els mateixos termes van signar Francisco Guillaumet Solé i Joan Durany Casals per afavorir Daniel Solé Baella "Sarau", finat als noranta anys el 1982 a Barcelona. Tenia fills de setze, catorze, tretze, set i quatre anys, era regidor d'ERC electe des de 1934 i a partir d'octubre del 1936 conseller del PSUC. Havia de pagar una multa de 500 pessetes i van inhabilitar-lo cinc anys per exercir càrrecs públics o sindicals fins al sobreseïment (2 de juliol de 1945).

Per les mateixes dates que l'anterior, juliol de 1945, van arxivar la causa de Joan Roma Terré "Jep de l'Abadia", cinquanta-sis anys i sis fills de deu a vint-i-quatre anys els quals vivien al carrer Nou, 5. Fou jutge popular local des de 1934 i president del Tribunal de Justícia Popular fins 1939. Fou inhabilitat cinc anys i multat amb mil pessetes. Fins a quatre franquistes,

el fiscal Joan Trepas Escolà, Francisco Guillaumet Solé, l'alcalde i el cap de FET-JONS van certificar que era persona moderada i durant l'exercici del seu càrrec "no se cometió en el pueblo atropello ni desmán alguno a ninguna persona de derecha".

Van ser encartats també en major o menor mesura però al final eximits de càrrecs Joan Durany Pijuan, Josep Riasol Caminal, Antonio Guàrdia Riasol i Andreu Viladrich Areny. Aquest darrer finat als seixanta-sis anys el 1963, casat amb Joana Gragera i amb la qual tingueren tres fills i vivien al carrer del Pont, 2, fou alcalde entre el 14 de maig de 1938 i el 13 de gener de 1939. Va observar sempre bona conducta, votava esquerres i es va fer d'ERC amb connivència de la gent de dreta per protegir-la, "declarado defensor de las personas de derechas debiéndose en gran parte a su actuación que en el pueblo se evitara todo derramamiento de sangre, en algunas ocasiones con peligro de su vida [...] se portó muy bien con las derechas y su actuación es alabada".

Marcelino Ribes Alcové "Ceba", nat a Montsonís i finat als vuitanta-un anys el 1967. Casat amb Pilar Escolà amb la qual tingueren Rosita, Ramon i Marcelino. Fou vocal del Comitè i conseller de la CNT, en negar-se a firmar un paper deia haver salvat la vida de Josep Llera Domingo. L'alcalde Josep Guàrdia Aran "Serafi" i Antonio Guillaumet Español van certificar que, si bé votava esquerres, va ser sempre persona moderada i actuà en combinació amb "los elementos de derechas, logrando así desbaratar los planes de los marxistas".

Enric Bertral Baella, mort als vuitanta-dos anys el 1975 a Lleida, era fuster i tenia tres fills menors d'edat i un de dinou anys que era aprenent de fusteria i cobrava 25 pessetes setmanals. Era considerat "un elemento mixto" ja que votava la dreta a les municipals i les esquerres a les generals. Era conseller d'ERC des del 14 de maig de 1938 però "de acuerdo con las personas de derecha, para evitar mayores males [...] evitar atropellos a las mismas por elementos extraños".

Josep Carlí Castells, de quaranta-un anys i amb tres fills menors d'edat, era tinent d'alcalde d'ERC i conseller de la CNT des del maig al desembre de 1938 de comú acord amb "los elementos de derechas y la CNT con el fin de derrotar a los elementos de la UGT que dirigían el Ayuntamiento ya que eran excesivamente extremistas [...] gracias a estas combinaciones pudo disparatarse planes siniestros de los verdaderos enemigos de las derechas y evitarse en esta localidad días de luto [...] cambió de lado, elemento que utilizaron las derechas a las cuales prestó muy buenos servicios evitando con toda seguridad daños irreparables".

Joan Carlí Castells "Calça", mort als vuitanta-dos anys el 1986 a Barcelona, tenia tres fills menors d'edat, i vivien al carrer Ferreria, 9. Fou expulsat del Comitè a les 48 hores "por defender a las personas de orden", va signar l'acta de confiscació del molí però ho va fer per "aplacar a las turbas rojas", sis mesos d'alcalde segon per la CNT, des del 13 de març

de 1937, però dedicat a protegir gent de dreta. Els germans Joan i Josep Carllí Castells van guiar l'Exèrcit nacional en les operacions per passar a gual el Segre.

Jaume Gesé Camarasa (1902-1962), casat amb Filomena, tenien dos fills menors d'edat, Virgili i Àngel. Va ser conseller d'ERC entre el novembre de 1937 i l'agost de 1938. Es va posar malalt en incorporar-se a files, restà un temps internat en un camp de concentració. Narcís Rosell Comabella, nat a Basella i finat als cinquanta-cinc anys el 1952 a la Mariola de Lleida, es va casar amb Antònia i tingueren tres filles. Era ferrer i encarregat del molí confiscat, conseller d'ERC i de la CNT. Josep Lladós Baella (1896-1983) es casà amb Josefa Clavé i van tenir els fills Antonio, Mercè i Irene. Era conseller d'ERC des del 14 de maig de 1938 "hasta la liberación por las fuerzas del Glorioso Ejército Nacional, su actuación fue buena", amb el suport de la gent de dreta. Julio Baella Berenguer, de quaranta-un anys i casat amb dos fills menors d'edat, era conseller d'ERC a partir del 14 de maig de 1938, però conxorxat amb les persones de dretes "favoreciéndolas en cuanto pudo".

Joan Josep Durany Serés "Jaumetó", conseller d'ERC, va donar als rojos una bicicleta i 151 caps de la seua cabana ramadera que consistia en 362 ovelles, trenta cabres, dos rucs i una mula. Francisco Durany Muntaner "Trepadet", finat als vuitanta-sis anys el 1960 a Barcelona, es casà amb Agustina Doya i era paleta, procurador del poble i fiscal (gener del 1936-gener del 1939), va entregar a l'Exèrcit roig un ruc, seixanta kg de mongetes, 3.500 pessetes en paper moneda i cent de plata, persona moderada "y cumplidora de todos sus compromisos". Josep Batalla Terré "Biari", mort als cinquanta-sis anys el 1958, nascut de pares catalans a San Pedro (Argentina) i cònjuge de Concepció Serentill amb la qual tingueren una nena, la Dolors. Fou interventor a les eleccions del candidat Humbert Torres Barberà.²

Donacions, detencions i requisicions

L'Ajuntament va enviar als Serveis Centrals de Governació a benefici de les víctimes lleials a la República caigudes en lluita contra el feixisme 200 pessetes i l'import d'una subscripció veïnal de 232 pessetes el 10 de setembre de 1936. Va construir a jornal de cinquanta-set homes un refugi

2. Humbert Torres Barberà (Mont-roig de Sió, 1879-Barcelona, 1955) fills Màrius, Maria i Víctor. Fou cofundador de Joventut Republicana (1901), d'Unió Republicana (1903), Solidaritat Catalana (1906-1909), primer paer que parlà en català en un acte oficial (1917-1920), fundador de la Casa de Socors la Gota de Llet (1919), cofundador del Liceu Escolar (1906), diputat constituent d'ERC (1931), vicepresident del Parlament (1932), traduí i anotà d'Ernesto Bozzano *Els enigmes de la psicomètria* (Barcelona, 1931), cap de la Lluita Antivenèria (1938), coautor a l'exili amb el President Irla del manifest d'intencions a seguir un cop enderrocat Franco *Els deu punts de Montpellier* (1943), en retornar el 1953 recuperà els béns immobles ja que va ser condemnat el 1939 *in absentia* per 'rojo-separatista', esperitista i teòsof, a l'estranyament, pèrdua de béns i inhabilitació absoluta a perpetuïtat per exercir la medicina.

el setembre de 1938 a la plaça de l'Església, 1, a tocar de la casa de Martí Galceran Blanch, alcalde d'Alòs des de 1976 fins a la seva mort als setanta-set anys el 2003 a Lleida.

I va donar també una màquina d'escriure Remington a l'Exèrcit, el qual, també, es va quedar amb l'aparell de ràdio del Sindicat Agrícola Catòlic Sant Josep, carrer del Portal, 13, confiscat per UGT, sindicat representat per Ramon Guàrdia i Josep Jovell Gardeñes, de quaranta-un anys i casat amb Engràcia Badia amb fills Francisco i Maria, amb residència a Pont, 11 i condemnat a dotze anys i un dia per haver presidit el Comitè uns dies i per cultivar terra d'un veí, tancat del 6 de març de 1940 al 14 de març de 1943, va estar malalt un any quan treballava en obres de reconstrucció a Lleida i finalitzà pena el 15 d'agost de 1950.

Es va municipalitzar la premsa d'oli i farina —incendiada a la Retirada— de la societat Francisco Feliu Sabaté i Cia, propietat de Josep Ribalta Bernaus "Samsó", de Seró, amb el vistiplau de la Generalitat, i confiscà, per deixar-les explotar als mitgers o la comunitat veïnal, les finques de Pere Feliu Esteve, absent, Rosa Rúbies Castells, difunta, i Ramon Cortans Trepas, absent. CNT ocupà la casa de Rosa Amorós per considerar-la desafecta de centre dreta, i el PSUC la del desafecte Pere Feliu Esteve, desaparegut dos dies abans de l'Alzamiento.

Van detenir uns dies agents del SIM de la 119 BM, els veïns Maria Lladós, Teresa Pijuan, Rosa Pijuan, Francisco Sabaté, Josep Guàrdia Aran i Josep Llera Domingo. Es van saquejar les cases de Marcelino Castany, Josep Sabaté i Teresa Feliu.

Els combats van destruir les cabanes de Josep Baella Terré, Josep Durany Serés, Isidre Escolà "Negret", Josep Galceran Durany "Josepet de Lalela", Josep Llera Domingo (3), Francisco Pedra, Jaume Puig i Antonio Sala.

I van volar el pont sobre el Segre a la Retirada. Quan ja no es va poder creuar a gual es va haver de salvar amb una vagoneta i una soga que va costar 148,50 pessetes, pagades entre uns setanta veïns a raó de dos pessetes de mitjana per cap fins a sumar 161,20 pessetes si bé setze veïns es van negar o no van poder col·laborar (25 de novembre de 1939).

Un total de tretze mules, dotze someres, nou rucs, 885 cabres, 351 ovelles, 1.700 kg de patates i 1.000 d'ordi, 9.100 pessetes, onze matalassos i dos receptors de ràdio a més d'altres contribucions en espècie va aportar a la Intendència i Parc Mòbil de l'XIè CE de grat o per força aquell Alòs de cent quaranta cases obertes.

Jaume Baella, una mula.

Miquel Baella, una mula.

Josep Baella Terré, regidor el 1940, un ruc, 172 cabres, aviram, la ràdio i tres taules de cafè.

Remigio Bertral, eines i peces de vestir.

Francisco Boliart, 110 cabres.

Josep Eroles Bons, una somera i 75 cabres.

Marcelino Castany Terré, regidor el 1940 i alcalde el 1942 donà una somera, 3.500 pessetes en bitllets i 2.000 pessetes en joies.

Miquel Chimó, un ruc i un pernil.

Pere Feliu Esteve, gasolina i un motor Reig.

Josep Galceran Durany, secretari el 1939, un matxo, un matalàs, dos pernils i 600 litres de vi.

Bonaventura Gesé, 173 cabres.

Francisco Guàrdia, estris de caça i eines.

Antoni Guillaumet Español, una mula i un matalàs.

Francisco Guillaumet Solé, una mula.

Josep Jovell, un ruc.

Francisco Lledós, dos rucs i 60 kg de fesols.

Francisco Llera Domingo, una vaca, una somera, 500 kg de patates, 500 kg d'ordi, 500 kg de civada i trenta quintars de carbó.

Josep Llera Domingo, dos matxos.

Manuel Malé Mallol, dues mules i 227 ovelles.

Miquel Muixí, una bicicleta i 65 kg de fesols.

Antonio Pedra, una mula.

Carme Pedra Trepas, una mula.

Francisco Pedra, una mula i eines.

Miquel Pedra Estrada "Eldelalep", unes arnes malmeses.

Pere Pedrós, una mula i objectes de caça.

Baldomero Pijuan, un ruc, cinc matalassos, una bicicleta i 500 kg d'ordi.

Francisco Pijuan Trepas, alcalde el 1939 i regidor el 1940, tres rellotges de polsera, un matalàs, una somera i 300 caps de bestiar.

Jaume Puig Batalla, alguna eina.

Pep Poch Muixí, ferrer del Pont, un ruc.

Manuel Puigarnau, un ruc, 180 kg de fesols i 200 de patates.

Salvador Ribalta Pijuan, dos matxos i dos carros.

Antonio Rius Galceran "Chinco", un ruc, una maleta de roba nova i dos rellotges de polsera.

Joan Roma Ibern, regidor el 1940, un matxo i eines.

Josep Sabaté Alsinet, 55 cabres i dos porcells.

Benet Sabaté Pedrol "Chiquillo", mil kg de patates i un matalàs.

Antonio Sala, una mula i una euga.

Josep Solé Claverol "Aiguader", dos rucs.

Josep Solé, una somera.

Joan Trepas Escolà, una mula i una somera.

Manuel Terré, un matalàs.

Joan Terré Gili, una somera, un ruc, 55 kg de blat, cent de porc, seixanta de fesols i quaranta d'oli.

ÍNDIX

Introducció	11
-------------------	----

I PART. LA REREGUARDA CIUTADANA

CAPÍTOL 1. Alòs de Balaguer.....	15
Combatents.....	17
Encartats sense condemna.....	19
Donacions, detencions i requisicions	22
CAPÍTOL 2. Artesa de Segre.....	25
El dia del pronunciament.....	27
Acte polític.....	28
Represàlies.....	28
Confiscacions i requisos	31
CAPÍTOL 3. Tudela de Segre	37
Propagandistes rojos.....	39
Torre Barrina, el far conservador de Seró.....	41
CAPÍTOL 4. Anya, Vall-llebrera.....	45
Combatents.....	46
Captivitat tràgica.....	47
Represàlies.....	51
CAPÍTOL 5. Cubells.....	59
Carrers vells, noms nous	61
Combatents.....	62
CAPÍTOL 6. Foradada	65
Carrers republicans, sopar benèfic, riuada.....	67
Combatents.....	68
Contribució i persecució.....	70
Estigmes de postguerra.....	74
CAPÍTOL 7. Vilanova de Meià.....	77
Detencions i requisos.....	83
Baronia de la Vansa	88
Requisos practicades per la 17 ^a Bandera de la Legió.....	92
Requisos realitzades per l'XIè CE republicà	93

CAPÍTOL 8. El paper moneda, efímera sobirania nacional.....	95
Artesa de Segre	99
Cubells	99
Vilanova de Meià	99
CAPÍTOL 9. Refugiats, proemi de la Retirada.....	101

II PART. REPRESSIÓ, COMBAT I MORT

CAPÍTOL 10. Assassinat, desaparegut, afusellats	107
CAPÍTOL 11. El martiri de l'art, <i>pulvis, cinis, nihil</i>	127
Montclar-la Donzell.....	127
El Rialb	130
Alòs de Balaguer.....	131
Foradada-Montsonís-Salgar-Rubió-Marcovau	131
Cubells	132
Tudela-Seró-Colldeprat	133
Refet, peveter d'esperança i caritat.....	134
Anyà-Baldomar-Artesa de Segre	138
L'Ametlla-Baronia de Sant Oïsmè-Fontllonga.....	140
Vall de Meià.....	143
CAPÍTOL 12. <i>In odium fidei</i>	145
CAPÍTOL 13. El Front del Montsec.....	161
CAPÍTOL 14. Del Montsec al Segre.....	177
CAPÍTOL 15. Artesa-Ponts, l'última batalla i la Retirada.....	185
CAPÍTOL 16. "Caídos por Dios y por España"	205
Hospital Militar de La Granja, Artesa, gener 1939	205
Cementiri de Ponts, gener 1939	208
CAPÍTOL 17. Desapareguts i morts de la República	211
Origen desconegut.....	229
CAPÍTOL 18. Sang al cel.....	231
CAPÍTOL 19. Víctimes ciutadanes de combats i bombardejos.....	241
CAPÍTOL 20. Morts accidentals.....	249
CAPÍTOL 21. "Caídos por Dios y por España"	259
El Requeté de la Torre de Fluvià.....	259
CAPÍTOL 22. Per la República. Fronts d'Aragó, Centre-Sud, Ebre-Segre, Montsec	263

III PART. NOMS PROPIS

CAPÍTOL 23. La Sentiu de Sió, biberons i roses blaves.....	271
CAPÍTOL 24. Vips al Montsec	283

CAPÍTOL 25. El Dietari d'Edmon Vallès.....	289
CAPÍTOL 26. Dr. Ignasi de Gispert, de la Peixera a la Roca Alta	291
CAPÍTOL 27. Misèries de la guerra a la Rua.....	295
CAPÍTOL 28. Els fantasmes de la Vall d'Ariet.....	297
CAPÍTOL 29. Manuel Altolaquirre a Gualter, poesia per a un temps de guerra	301
CAPÍTOL 30. Exilis.....	305
CAPÍTOL 31. El Boni i la Vall de Montsec	327
CAPÍTOL 32. La venjança del carreter mort.....	335

ANNEX DOCUMENTAL. APÈNDIXS

CAPÍTOL 33. La Quinta Columna i la Sexta Columna.....	343
CAPÍTOL 34. Vida i mort als camps de Clariana, Ogern i els Omells de na Gaia	345
Excaptius de Clariana	349
La Retirada	352
Defuncions documentades.....	353
El camp d'Ogern	364
Els Omells de na Gaia.....	365
Finats identificats	366
Excaptius dels Omells	369
CAPÍTOL 35. Republicans als carrers de Cubells i Foradada	373
CAPÍTOL 36. Josep M. Porcioles, fugida i retorn al Mercadal de Balaguer..	375
CAPÍTOL 37. Del Rialb a les Valls de Valira, <i>carrefour</i> d'evasió, por i mort	379
L'evasió del sant de l'Opus	381
Guies d'anomenada.....	382
Anserall.....	385
Aós de Civís.....	385
Arcavell	386
Ars.....	387
Bescaran	388
Civís	388
CAPÍTOL 38. De Ponts a Madrid pel Rialb i la serra de la Campaneta	391
CAPÍTOL 39. Mossèn Jesús i la mort accidental de Durruti	397
Abreviatures	405
Fonts bibliogràfiques i hemerogràfiques.....	407
Fonts documentals.....	417
Fonts orals	419